

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.24:005.35

Дєліні М.М., к.е.н., доцент,
доцент кафедри управління,
інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ДОСВІД ІНДІЇ В РОЗВИТКУ НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Дєліні М.М. Досвід Індії в розвитку напрямів соціально-економічної відповідальності підприємства в Україні. У статті приводиться досвід Індії в реформуванні корпоративної соціальної відповідальності. Зазначено, що Індія є першою країною у світі, де законодавчо закріплена норма благодійної діяльності. Представлено основні документи, які стали основою для реформованої системи КСВ. Проаналізовано проблеми реалізації реформ в індійському суспільстві. Наведено напрями застосування досвіду Індії для розвитку соціально-економічної відповідальності підприємства в Україні.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, соціально-економічна відповідальність підприємства, благодійність, нефінансовий звіт, правила корпоративної політики.

Дєліні М.Н. Опыт Индии в развитии направлений социально-экономической ответственности предпринимательства в Украине. В статье приводится опыт Индии в реформировании корпоративной социальной ответственности. Отмечено, что Индия является первой страной в мире, где законодательно закреплена норма благотворительной деятельности. Представлены основные документы, которые стали основой для реформированной системы КСО. Проанализированы проблемы реализации реформ в индийском обществе. Приведены направления применения опыта Индии для развития социально-экономической ответственности предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, социально-экономическая ответственность предпринимательства, благотворительность, нефинансовый отчет, правила корпоративной политики.

Dielini M.N. India's Experience in Developing of Socio-Economic Responsibilities of Entrepreneurship in Ukraine. The article gives India's experience in reforming corporate social responsibility. It is noted that India is the first country in the world where the norm of charity is legally established. The main documents that have become the basis for the reformed CSR system are presented. The problems of realization of reforms in the Indian society are analyzed. The directions of application of the Indian experience for the development of socio-economic responsibility of entrepreneurship in Ukraine are presented.

Key words: corporate social responsibility, socio-economic responsibility of entrepreneurship, charity, non-financial report, rules of corporate policy.

Постановка проблеми. Формування ефективного механізму реалізації соціально-економічної відповідальності підприємства в Україні вимагає нових підходів та вивчення досвіду різних країн, як розвинених, так і тих, що розвиваються. Досвід перших корисний тому, що вони вже досягли певного успіху й результативність наявна. Що стосується другого типу країн, то слід досліджувати ті країни, де є схожа економічна ситуація чи їхній досвід може стати корисним, навіть за іншої ситуації в країні. При нагоді у цьому стає Індія як країна, яка відіграє нині помітну роль у світовому економічному середовищі та провадить активні реформи в багатьох сфе-

рах. Особливо важливим для України може стати досвід реформування сфери корпоративної соціальної відповідальності (КСВ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сферою своїх наукових досліджень реформування КСВ в Індії зробили Y. Ronald, а також дослідники із PricewaterhouseCoopers, the Guardian та ін. Вони досліджують наслідки реформування сфери КСВ в Індії.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення досвіду Індії в реформуванні сфери корпоративної соціальної відповідальності для пристосування його до українських реалій.

Виклад основних результатів. Австралійські дослідники встановили, що корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) з добровільної діяльності компаній поступово перетворюється в законодавчо регульовану. Причиною тому стали зловживання з боку компаній, наприклад отримання державних грантів без цільового витрачання, «зелений газ» без реальних результатів і недостовірна звітність.

У світі соціальну відповідальність компаній намагаються регулювати. Наприклад, Американська комісія із цінних паперів та бірж випустила правила, що регулюють прозорість виплат за ліцензією на надвикористання, забезпечення гендерної рівності всередині компаній.

У 2014 р. Євросоюз випустив директиву про розкриття нефінансової інформації та даних, пов'язаних із расою та гендерним різноманіттям. В Австралії бізнес зобов'язаний розкрити інформацію про управління соціальними та екологічними ризиками. Китайські та японські банки стали публікувати звіти з КСВ без будь-яких законодавчих вимог із боку держави в 2015–2016 рр. [1].

Індія вирішила піти у цій сфері далі інших країн. У 2013 р. вона ввела ст. 135 до закону «Про компанії», який зобов'язує великі компанії розкрити інформацію про КСВ.

Окрім того, документ установлює обов'язкові відрахування на КСВ у розмірі 2% від середнього чистого прибутку за три фінансові роки для компаній, які мають або власний капітал понад 5 млрд. рупій (більше 77 млн. дол. США), або оборот, що перевищує 10 млрд. рупій (більше 155 млн. дол. США), або чистий прибуток, що перевищує 50 млн. рупій (більше 775 млн. дол. США) протягом фінансового року [1]. Із цього ми бачимо, що проявляється саме соціально-економічна відповідальність, коли підприємство, крім соціальних дій, ще й економічні важелі застосовує.

Тобто Індія стає першою країною у світі, яка закріплює обов'язкове корпоративне право. Водночас політичні діячі Індії заявили, що закон дасть змогу виділити необхідні кошти для соціального розвитку, а критики попередили про менталітет населення та зусилля, які спрямовані на ухилення.

Рух корпоративної соціальної відповідальності розпочався як відповідь на пропаганду корпорацій, щоб вони відігравали роль у поліпшенні соціальних проблем через їх економічну силу та широку присутність у повсякденному житті [2].

Традиційно КСВ в Індії розглядалася як благодійна діяльність. І відповідно до індійської традиції це була діяльність, яка реально здійснювалася, але не обговорювалася. У результаті цього залишилося обмаль документів щодо конкретних заходів, пов'язаних із цією діяльністю.

Як зазначають деякі спостерігачі, практика КСВ в Індії все ще залишається в межах благодійного простору, але перейшла від інституційної основи

(освітньої, дослідницької та культурної) до розвитку громади за допомогою різних проектів. Також із глобальними впливами та зростаючою активністю та потребою в громадах наявна помітна тенденція до набуття КСВ стратегічного характеру, ніж просто філантропія, і велика кількість компаній повідомляє про діяльність, яку вони проводять у цьому просторі, на своїх офіційних веб-сайтах, у щорічних звітах, звітах про сталий розвиток та навіть публікаціях звітів про КСВ.

Закон «Про компанії» 2013 р. виніс ідею КСВ на перший план і завдяки своєму мандату на розкриття або пояснення інформації сприяє підвищенню прозорості та розкриттю інформації [3].

У посібнику з корпоративної соціальної відповідальності в Індії (2013 р.), опублікованому Pricewaterhouse Coopers, зазначено, що «мінімум 6 тис. індійських компаній будуть зобов'язані реалізовувати проекти соціальної відповідальності, щоб дотримуватися положень закону «Про компанії» 2013 р., із багатьма компаніями, які будуть проводити ці ініціативи вперше. Крім того, за деякими оцінками, зобов'язання з КСВ від компаній можуть становити до 20 тис. індійських рупій. Таке поєднання регуляторного та соціального тиску означало, що компанії повинні проводити свою діяльність із КСВ більш професійно (п. 5)» [4].

У 2014 р. індійським урядом також були прийняті «Правила корпоративної соціальної відповідальності», які разом зі ст. 135 закону «Про компанії» стають двома найважливішими документами, що забезпечують правову основу для КСВ.

Окрім встановлених у законі правил щодо відрахування 2%, також зазначається перелік видів діяльності, які можуть бути включеними компаніями у свою політику корпоративної соціальної відповідальності. Так, цей перелік включає:

- ліквідацію надзвичайного голоду та бідності;
- сприяння освіті;
- сприяння гендерній рівності та розширенню прав жінок;
- зменшення дитячої смертності та поліпшення здоров'я матерів;
- боротьба з вірусом імунодефіциту людини, синдромом набутого імунодефіциту, малярією та іншими захворюваннями;
- забезпечення екологічного сталого розвитку;
- підвищення професійних навичок;
- сприяння розвитку соціальних проектів;
- внесок у Національний фонд допомоги або Прем'єр-міністра, який створюється центральним урядом або державними урядами для соціально-економічного розвитку та допомоги та фондів для благополуччя каст, племен, інших класів, меншин та жінок тощо.

Важливим у цьому законі є п. 4 ст. 135, де зазначено, що рада кожної компанії, зазначеної законом, повинна затвердити політику корпоративної соці-

альної відповідальності для компанії та розкрити її зміст у своєму звіті, а також розмістити її на веб-сайті компанії. Рада також має забезпечити, щоб діяльність, зазначена в політиці корпоративної соціальної відповідальності компанії, здійснювалася в дійсності з урахування національного менталітету.

Правила корпоративної політики (ПКП), що були прийняті в 2014 р., визначають КСВ як проекти чи програми, пов'язані з діяльністю, зазначеною в Додатку VII закону «Про компанії», або проекти, пов'язані з діяльністю, що здійснюється правлінням директорів компанії за умови, що такий предмет охоплюється законом. Це визначення КСВ припускає її важливість, оскільки це дає змогу компаніям брати участь у проектах або програмах, пов'язаних із заходами, включеними до ПКП. Гнучкість КСВ проявляється у тому, що компаніям дозволяється вибирати бажані для них зобов'язання з КСВ, які відповідають їхній політиці КСВ [5].

Комітет КСВ кожної компанії, що відповідає критеріям, зазначеним у п. 1 ст. 135, має зареєструвати фонд/установу для здійснення заходів КСВ згідно із законом «Про довіру», законом «Про товариства» або законом «Про компанії».

У цих правилах містяться такі пункти, які слід взяти до уваги для розширення впровадження соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні:

1. Програми, від яких виграють тільки працівники компанії, не розглядаються як діяльність із КСВ.

2. Кошти, витрачені на підвищення кваліфікації персоналу під егідою КСВ, не можуть перевищувати 5% витрат.

3. Витрати на КСВ включають усі витрати, включаючи проекти, пов'язані з КСВ.

4. Внесення внесків до будь-яких політичних партій не можуть уважатися діяльністю з КСВ.

Річний звіт із КСВ включає: інформацію про політику компанії з КСВ з обов'язковим посиланням на веб-сторінки проектів та програм із КСВ; структуру комітету з КСВ; середній чистий прибуток компанії за останні три фінансові роки; заплановані витрати на КСВ; детальну інформацію про гроші, витрачені на КСВ протягом фінансового року; суму невитрачену, якщо така є, її причини (якщо компанія не може витратити мінімально необхідні витрати, вона повинна вказати причини у звіті про невідповідність, щоб не було зафіксовано штрафних санкцій); напрям, на який сума витрачена протягом фінансового року [4; 5].

Прийняті заходи викликали суперечне ставлення. Однозначним є те, що загальні благодійні витрати компаній збільшилися. Згідно з незалежними звітами, сукупні благодійні витрати приватного сектору в 2013 р. були прогнозовані на рівні 33,67 млрд. рупій (357,5 млн. фунтів), а в дійсності становили 250 млрд. рупій (2,63 млрд. фунтів).

І все-таки побоювання, що компанії знайдуть способи уникнути надання належних причин, чому гроші не були видані на благодійність, виявляються однаково обґрунтованими. Опитування, проведене бухгалтерською фірмою KPMG, показало, що 52-м зі 100 найбільших компаній країни не вдалося витратити необхідні 2% у 2015 р. Менша частка компаній відрахувала гроші на благодійність фондам, які потім їх повернули цим компаніям [6].

Звернемося до дослідження, яке було проведене для оцінки ефективності цього експерименту, що був започаткований в Індії. Згідно із цим дослідженням, були порівняні звітні практики з КСВ найбільших банків Індії, Австралії, Китаю та Японії. Для цього були оцінені звіти, які зроблено до прийняття закону 2013 р. та звіти після прийняття закону.

Оскільки банки Індії не мали звітів про КСВ до 2012 р., лише Державний банк Індії оприлюднив свої витрати на КСВ. Незважаючи на прийняття нового закону, що передбачає витрати КСВ – 2% прибутку до оподаткування для корпорацій такого розміру, тільки «ICICI Банк» досяг мети в 2014. Але в 2016 р. відсоток зменшився до 1,9%. «Kotak Mahindra Банк» повідомив, що витрати на КСВ менше ніж 0,69% прибутку до оподаткування в 2016 р. Незважаючи на те що вони не задовольняли цільовим витратам на КСВ, жоден із банків не повідомив про штрафи чи справи про порушення законодавства.

У цей період (2012–2016 рр.) австралійські банки мали найвищу ступінь розкриття інформації, далі йшли Японія, Китай та Індія [2].

Основними напрямками відрахувань індійських банків є просвітницька та оздоровча діяльність у сфері КСВ, як це передбачено новим законом. Окрім того, всі індійські банки використовують власні фонди та центри, а також сприяють волонтерській участі персоналу на великих заходах. Усі ці заходи спрямовані на отримання максимально вигідного медійного висвітлення.

Менш популярні заходи з КСВ, такі як програми для викорінення малярії та боротьби з іншими основними інфекційними захворюваннями, також визначено в законі як визначені КСВ – не привертають майже жодної уваги.

Інша популярна діяльність у сфері КСВ – це відрахування коштів у фонди з ліквідації наслідків стихійних лих, що, ймовірно, спрямоване на підвищення іміджу політичних партій.

На протипагу індійським австралійські банки, незважаючи на відсутність законодавчого мандату, розкривають свої витрати на КСВ мінімум із 2010 р. СВА та Westpac витрачають більше на КСВ, аніж інші два великих австралійських банки.

Китайські та японські банки звітують про цілі та досягнення, щоб відповідати їх відповідним екологічним законам, хоча й не так докладно, як австралійські банки. Оскільки немає жодних юридичних вимог щодо звітування про фактичні витрати на КСВ, японські банки не розкривали це у своїх звітах до 2015 р.

У 2016 р. японські банки Nomura та Mizuho почали звітувати про свої витрати на КСВ. Аналогічним чином китайські банки добровільно почали звітувати про свої витрати на КСВ у 2016 р. Але всі вони надають нижче 0,25% прибутку після оподаткування.

Проведене дослідження показує, що закон у своїй нинішній формі в дійсності не просуває КСВ в Індії, що пояснюється відсутністю чітких зобов'язань; встановленим у середовищі незадовільним забезпеченням правопорядку, що, своєю чергою, не створює етичного обов'язку підкорятися закону.

Річні звіти індійських банків та звіти про корпоративну соціальну відповідальність не свідчать про суттєву зміну характеру розкриття інформації після 2013 р. Закон установлює мінімальні штрафи за невідповідність. Окрім того, у суспільстві є низка інших проблем: високий рівень корупції, низький рівень довіри громадськості, слабкі інституції, низький рівень розвитку та освіти.

Положення сформульовані на основі традиційного розуміння того, що топ-менеджмент несе виняткову відповідальність за етичну поведінку та діяльність із КСВ, не встановлюючи зв'язку між компанією та її зацікавленими сторонами. Немає пояснень щодо того, як положення КСВ вписуються в більш широке коло цілей корпорації, очікуваних від директорів обов'язків або інформації, яку вона повинна розкривати [2].

Ми бачимо, що реформування КСВ в Індії має свої недоліки та не зовсім ті наслідки, які очікувалися, й основним напрямом із боку держави вбачається урахування недоліків та вдосконалення законодавчої системи. Для України реалії Індії також можуть бути актуальними, якщо подібні кроки будуть зроблені урядом. Але все одно впровадження обов'язкового елемента КСВ є ефективним засобом

розвитку механізму соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні.

Висновки. Отже, проаналізувавши досвід Індії, ми отримали таке: активна реформа індійської КСВ почалася у 2013 р., коли була прийнята стаття у закон «Про компанії», яка встановлює правила відрахування благодійності залежно від рівня прибутковості компанії. У законі чітко окреслено напрями, на які спрямовується КСВ. Окрім того, у законі зазначається, що бажано на підприємстві створити департамент із КСВ та здійснити інтеграцію КСВ у стратегію розвитку компанії. Таким чином, держава намагається вирішити багато нагальних проблем у суспільстві, як-то низький рівень освіти та розвитку, проблеми голоду та бідності, низький рівень здоров'я та ін. У цьому державному заході ми бачимо прямий вплив на соціально-економічну відповідальність у країні, тобто, крім соціальної відповідальності, застосовується й економічний механізм, коли підприємство в обов'язковому порядку здійснює відрахування до благодійних фондів. Це може стати корисним прикладом для України, де також є багато проблем у соціальній сфері. Але ми бачимо й проблеми в реальному застосуванні цих заходів в Індії, які пояснюються менталітетом та бажанням ухилитися від цього. Саме на вирішення цього питання та вдосконалення закону й повинні бути спрямовані дії уряду. А для українського досвіду це також є напрямом урахування усіх недоліків заздалегідь й пристосування до власної економічної системи. В Україні можна передбачити майбутній опір із боку підприємництва, але для побудови конкурентного середовища та активного члена міжнародної політики необхідні реальні дії з боку держави. У тактичній перспективі вони можуть бути непопулярними, але в стратегічній – укоренять КСВ у стратегії компаній та покращать стан розвитку суспільства.

Список літератури:

1. В мире усиливается законодательное регулирование социальной ответственности бизнеса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://tass.ru/plus-one/4403997>.
2. In India, a legislative reform is needed to push corporate social responsibility [Electric resource]. – Access mode : <https://theconversation.com/in-india-a-legislative-reform-is-needed-to-push-corporate-social-responsibility-80169>.
3. Handbook on Corporate Social Responsibility in India. Pricewaterhouse Coopers Private Limited, 2013.
4. Ronald Y. Legal Framework for CSR in India. January 2014. [Electric resource]. – Access mode : https://www.researchgate.net/publication/268226026_Legal_Framework_for_CSR_in_India.
5. India: Corporate Social Responsibility – Indian Companies Act 2013 [Electric resource]. – Access mode : <http://www.mondaq.com/india/x/366528/Corporate+Governance/Corporate+Social+Responsibility+Indian+Companies+Act+2013>.
6. Indian law requires companies to give 2% of profits to charity. Is it working? [Electric resource]. – Access mode : <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2016/apr/05/india-csr-law-requires-companies-profits-to-charity-is-it-working>.